

**Рецензія**  
**на дисертацію ЮСИПЕНКА Олега Михайловича на тему:**  
**«Еколого-економічні засади формування рекреаційного землекористування**  
**в межах водоохоронних зон територій міст»,**  
**подану на здобуття ступеня доктора філософії**  
**за спеціальністю 051 «Економіка»**  
**(галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)**

**Актуальність теми дисертаційного дослідження.** Основна ідея дисертаційного дослідження Олега Юсипенка полягає в обґрунтуванні та вдосконаленні теоретико-методичних засад, розробленні практичних рекомендацій щодо розвитку рекреаційного землекористування водоохоронних зон та прибережних смуг у межах територій міст і його вартості в умовах нових земельних відносин. Загальновідомо, що в умовах активного природокористування, водні ресурси відіграють одну із ключових ролей в народно-господарському комплексі, адже вода відноситься до найцінніших природних ресурсів. Сфера використання водних ресурсів величезна: від комунально-побутових потреб, риборозведення, енергетики, промислового та сільськогосподарського водопостачання і до рекреаційних цілей.

В умовах сьогодення затребуваними є дослідження присвячені вивченню ефективного використання водних та супутніх об'єктів землеустрою. Одним із перспективних напрямів природокористування є рекреаційне землекористування в межах водоохоронних зон територій міст. Сьогодні природно-господарський потенціал таких територій малодосліджений, тому потребує додаткового вивчення та оцінки ефективності використання. Необхідність такого дослідження обумовлена перспективами розвитку туристичного бізнесу в Україні. Євроінтеграційна політика, яка проводиться державою, забезпечить приток туристів, що сприятиме процвітанню галуззі.

З цією метою виникає гостра необхідність у розробленні науково-обґрунтованих підходів, власне які і пропонує автор дослідження, щодо ефективного використання потенціалу рекреаційних ресурсів, формуванні системи рекреаційних землекористувань, особливо в межах міст, як носіїв історико-культурної та духовної спадщини, адміністративних та економічних центрів.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій дисертації, їх достовірність та новизна.** При проведенні дослідження автором обґрунтовано та удосконалено теоретико-методичні засади, розроблено практичні рекомендації щодо розвитку рекреаційного землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст та його вартісні показники в ринкових умовах. До основних результатів дослідження, які відзначаються науковою новизною та відповідають поставленим завданням, до яких належать:

- дослідження сутність формування рекреаційного землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст;
- проведення аналізу еколого-економічних та соціальних проблем рекреаційного землекористування великих міст та обґрунтування основних напрямів його удосконалення;
- оцінювання тенденцій розвитку рекреаційного землекористування водоохоронних зон та прибережних смуг міста Київ та його соціально-економічних і екологічних наслідків;
- проведення оцінки рекреаційного потенціалу землекористування водоохоронних зон та прибережних смуг Києва;
- удосконалення інституційного середовища розвитку рекреаційного землекористування водоохоронних зон та прибережних смуг;
- удосконалення методичні підходи щодо оцінки вартості рекреаційного землекористування прибережних захисних смуг.

Обґрунтованість і вірогідність наукових досліджень, висновків і рекомендацій підтверджується їх апробацією на наукових та науково-практичних конференціях, публікаціями здобувача у наукових виданнях.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційне дослідження проводилося в контексті Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року. Також основні ідеї роботи лягли в основу програми наукових досліджень Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, а саме: в межах науково-технічної програми «Напрями розвитку та механізми формування економіки і екології землекористування в умовах нових земельних відносин» (номер державної реєстрації 0111U006654), в якій здобувачем обґрунтовано методологічні та методичні основи формування режиму рекреаційного землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст.

**Аналіз змісту дисертації.** Структурно дисертація Олега Юсипенка складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків (після кожного розділу та наприкінці дисертації), списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні основи формування рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон територій міст**» проаналізовано понятійно-категорійний апарат рекреаційної, в тому числі туристичної галуззі, розкрито сутність поняття рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг територій міст. Автор розглядає рекреаційне землекористування комплексно:

- як вид господарського використання земельних та інших природних ресурсів, визначений у встановленому законом порядку;

- як просторову одиницю – частину єдиного земельного фонду країни, надану органами виконавчої влади та місцевого самоврядування окремому суб'єкту земельних відносин для її господарського чи іншого використання, яка обмежена на місцевості, а саме із встановленими на місцевості межами;

- як земельну ділянку або їх сукупність як об'єкт права, елемент земельних економічних, екологічних, соціальних або містобудівних, рекреаційних та інших відносин, на який суб'єкту зареєстровано право його використання з видачею кадастрового плану, де зазначені площі, розмір, лінії меж (в разі необхідності – з координатами точок повороту), термінами і видами користування і т. д.;

- як просторовий об'єкт системи територіального планування земле- та природо-користування;

- як просторовий об'єкт сільськогосподарської, містобудівної, екологічної, рекреаційної та іншої організації земельної території і господарської діяльності.

Автор під *рекреаційним землекористуванням територій водоохоронних зон та прибережних захисних смуг* розуміє земельний масив, який частково (*земельні ділянки прибережних захисних смуг*) офіційно закріплений за користувачем земель водного фонду для водогосподарських цілей та частково ділянки, які перебувають у користуванні інших суб'єктів землекористування (*зокрема рекреаційного*) і мають чіткі межі та юридичний статус.

Досліджуючи еколого-економічні та соціальні проблеми рекреаційного землекористування великих міст, автор, робить висновки, що стан таких земель не задовольняє вимогам імперативів екологічного розвитку територій. При цьому відсутність законодавчо затверджених стимулів, спрямованих на підвищення рівня рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг міст, призводить до некерованої ситуації в сфері раціонального використання та відтворення «екологічного» каркасу урбанізованих утворень. У зв'язку з цим побудова адекватного сучасним вимогам розвитку урбанізованих систем і завданням соціально-економічної політики еколого-економічного механізму управління облаштування рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг великих міст є досить актуальним. Автор пропонує розглядати проблему рекреаційного землекористування великих міст у взаємозв'язку з принципами і завданнями міської еколого-економічної політики, так як рекреаційне землекористування в межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг виступають важливим елементом міського простору, які беруть участь у формуванні сприятливого навколишнього середовища.

У другому розділі «**Розвиток рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон та прибережних смуг міста Київ**» здобувачем обґрунтовано, що при

потенційній навантаженні на пляжі Києва 1250 чол./га і їх існуючій площі – 540 га, тривалості купального сезону – 80 днів, вартості одного відвідування пляжу в розмірі 30 грн та затрат на експлуатацію пляжу на 1-го рекреанта в розмірі 20 грн/люд. день, розрахований економічний ефект використання пляжно-купальних ресурсів становить 540 000 тис. грн.

Досліджено, що водоохоронні зони в загальній площі Києва становлять 19,1 % (16010 га), у тому числі в структурі рекреаційного землекористування 42 % (6720 га). Проведено оцінку природно-рекреаційного потенціалу в межах землекористування водоохоронних зон, яка становить 92,2 млн грн. В межах районів міста вартість природно-рекреаційного потенціалу коливається від 1,2 до 28,8 млн грн.

Доведено, що в основі збільшення столичних соціальних втрат на 1236,6 млн грн, економічних – на 1669,2 млн грн та бюджетних – на 121,8 млн грн лежить незадовільна реалізація інституціонально-управлінських заходів щодо зниження рівня екологічної небезпеки.

Автором розроблено пропозиції щодо створення єдиного інституціонального поля, яке б докорінно змінило правила та норми рекреаційного землекористування. Зокрема, запропонована структура та зміст проєкту закону «Про порядок використання рекреаційних земель», основними концептуальними положеннями якого є: поділ на землі рекреаційного призначення та рекреаційного використання; пропозицій щодо класифікації земель за підтипами рекреаційного землекористування; встановлення загального і спеціального режиму рекреаційного землекористування.

У третьому розділі «**Основні напрями розвитку рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон та прибережних смуг великих міст**» здобувачем обґрунтовано необхідність інституціонального розвитку рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, що має сприяти формуванню нового призначення щодо безумовного забезпечення соціальних та екологічних цінностей суспільства в ринковому середовищі, завдяки імплементації еколого-економічних імперативів в алгоритми адміністрування такого землекористування.

Автором розроблено логічно-змістовну модель методологічного процесу інституціоналізації рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг Києва, яка включає документацію національного, регіонального та місцевого рівнів.

Обґрунтовано, що природно-рекреаційний потенціал рекреаційного землекористування створюється в процесі освоєння земель для рекреаційних цілей. Доведено, що для визначення основних напрямів формування та регулювання рекреаційного землекористування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг має проводитися оцінка його рекреаційної освоєності.

Авторські розрахунки показують, що найбільшу вартість землекористування пляжу в межах прибережної захисної смуги іхтіологічно-ботанічного заказника місцевого значення «Озеро Вербне» одержано за методикою нормативної грошової оцінки земель населених пунктів (2016 р.) – 19729 тис. грн за 1 га. За методикою експертної грошової оцінки земельних ділянок (2002 р.) вартість землекористування складає 12810 тис. грн за 1 га. За методикою експертної грошової оцінки земельних ділянок (2002 р.) балансова вартість права постійного користування землею пляжу в межах прибережної захисної смуги досліджуваної території складає 7813 тис. грн за 1 га. Розраховано, що згідно чинної методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок, вартість складає 45570 тис. грн за 1 га, що в 3,6 раза більше від вартості визначеної методикою експертної грошової оцінки земельних ділянок (2002 р.).

**Значення результатів дослідження для науки і практики, можливі шляхи їх використання.** Дослідження Олега Юсипенка розкриває необхідність організації рекреаційного землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг в межах територій міст. Зокрема, у дисертації висвітлено особливості формування рекреаційного землекористування в межах міст та проведенні його комплексного оцінювання.

Практична цінність результатів роботи полягає у їх подальшому використанні матеріалів при експлуатації територій комунальним об'єднанням зеленого будівництва та експлуатації зелених насаджень міста «КИЇВЗЕЛЕНБУД».

**Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій.** Інформація, висвітлена в дисертації, апробована на наукових та науково-практичних конференціях, публікаціями дисертанта у фахових виданнях.

Висновки наведені в дисертації підтверджуються отриманими експериментальними результатами, достовірність та коректність яких забезпечена опрацюванням значного обсягу теоретичного та практичного матеріалу і не викликають сумніву.

До основних результатів дослідження, які відзначаються науковою новизною, належать такі:

*вперше:*

- розроблено модель сутності рекреаційного землекористування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, яка включає різних суб'єктів, між якими виникають багатогранні земельні відносини;

- запропоновано використання «індексу рекреаційного благополуччя» землекористування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг як інтегрального показника, що характеризує здатність водозбору формувати умови рекреаційного режиму землекористування;

*в процесі дослідження було удосконалено:*

- понятійно-категоріальний апарат рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, яке необхідно розглядати у контексті його формування на різних правах із виділенням: базового (основного) та допоміжного в складі багатофункціонального рекреаційного землекористування;

- методичні підходи землевпорядного планування розвитку рекреаційного землекористування водоохоронних зон та окремо прибережних захисних смуг, що передбачають оцінку рівня привабливості, введення диференціації рекреаційної ємності та відповідно – прийняття виважених і оптимальних проєктних рішень щодо землевпорядного освоєння;

- логічно-змістовну схему методологічного процесу формування рекреаційного землекористування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг в межах міст, який, на відміну існуючого, включає шість етапів землевпорядних дій;

- структуру інституційного середовища в сфері рекреаційного землекористування, яка характеризується наступними групами інституцій: відносин власності на землю та інші природні ресурси; об'єктів рекреаційного показу (огляду); розвитку рекреації; державного та самоврядного регулювання сфери рекреації;

- значення коефіцієнтів екологічної стабільності земельних угідь та земель за функціональним використанням в контексті екологічної безпеки, зокрема, визначено додатково коефіцієнти земель рекреаційного використання та земель рекреаційного використання в межах прибережних захисних смуг;

*у роботі набули подальшого розвитку:*

- поняття рекреаційне землекористування, яке розширено до територій водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, і включає земельні ділянки прибережних захисних смуг, що офіційно закріплені за користувачем земель водного фонду для водогосподарських цілей та частково ділянки, які перебувають у користуванні інших суб'єктів землекористування, зокрема рекреаційного і мають чіткі межі та юридичний статус;

- класифікація функцій зелених насаджень і водних об'єктів з урахуванням їх комплексного значення для життєдіяльності великих міст, зокрема, до складу функцій міських водних об'єктів, крім мікрокліматичної, містобудівної та естетичної функцій, включено рекреаційну функцію.

**Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.** За час роботи над дисертаційним дослідженням Олегом Юсипенком опубліковано 15 наукових праць, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, стаття у періодичному науковому виданні,

проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 11 тез наукових доповідей.

**Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.** Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів чи слів без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертаційному дослідженні Олега Юсипенка відсутні порушення академічної доброчесності.

**Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення.** В цілому, позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних результатів дисертації, слід звернути увагу на деякі дискусійні положення та недоліки:

1. Здобувачем проведено зонування території за величиною індексу рекреаційного благополуччя та виділено до першої групи водозбори з найвищим *I<sub>рб</sub>* від 31 до 50 балів, до другої групи від 30 до 20 балів до третьої групи менше 20 балів. Варто було б привести додаткове обґрунтування такої класифікації.

2. Дисертаційне дослідження автором виконувалося з урахуванням Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року, що логічно ув'язується із прогнозами Європейської Зеленої Угоди. В зв'язку із цим, доцільно було б дати авторські прогнози на більший термін.

3. При розробленні логічно-змістовної моделі методологічного процесу інституціоналізації рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг м. Києва, автору не варто обмежуватися пропозиціями на національному, регіональному та місцевому рівнях. В умовах євроінтеграційної політики України, корисним було б розглянути авторські пропозиції в контексті Європейської Зеленої Угоди, що безумовно б підсилило роботу.

4. На с. 55 дисертації авторська пропозиція щодо збільшення площі рекреаційного землекористування потребує додаткового роз'яснення.

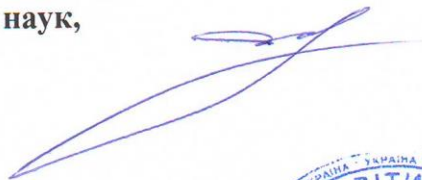
Водночас, викладені зауваження істотно не впливають на здобутки роботи, які є актуальними, обґрунтованими та носять переважно дискусійний характер.

**Загальний висновок.** Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливе наукове завдання. Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих наукових працях повністю відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

Таким чином, дисертація на тему: «Еколого-економічні засади формування рекреаційного землекористування в межах водоохоронних зон територій міст» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Юсипенко Олег Михайлович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

**Рецензент**

**доцент кафедри землевпорядного проектування  
Національного університету біоресурсів  
і природокористування України,  
кандидат економічних наук,  
доцент**



**Олександр ЧУМАЧЕНКО**

